

PRZEMYSŁAW PIOTR DAMSKI
Łódź
ORCID: 0000-0001-6308-9733

Przypadki Alaski i Svalbardu jako przykład odchodzenia Federacji Rosyjskiej od konceptu „szczegółności Arktyki” po 24 lutego 2022 roku

Wstęp

Agresja rosyjska na Ukrainę z 24 lutego 2022 r. doprowadziła do wielu zmian na obszarach odległych od tego konfliktu zbrojnego. Liczne podmioty międzynarodowe zaczęły kwestionować wiarygodność Federacji Rosyjskiej podkreślając, że straciły do niej zaufanie¹. Przeobrażeniom uległa też sytuacja w Arktyce. Najpierw siedem państw członkowskich (A7) Rady Arktycznej (*Arctic Council*, RA) oprócz Rosji wstrzymało się od udziału w jej pracach, co skutkowało przerwą w działalności tego forum. Wznowiono ją w czerwcu, jednak A7 zadeklarowała powstrzymanie się od realizacji projektów, które wymagałyby współpracy z Rosją („Reuters Media” 2022a; Bye 2022a; Jonassen 2022b). Państwa arktyczne zjednoczyły się wokół USA (Rosen, Y. 2022), nordyckie zacieśniły współpracę obronną (Edvardsen 2022a; 2022b; Jonassen 2022a), a Finlandia i Szwecja zgłosiły akces do NATO (Henley 2022).

¹ Deklaracje tego typu pojawiały się od momentu ataku na Ukrainę, aż po ostatni kwartał 2022 r. Według premier Finlandii Sanny Marin Rosja „utraciła zaufanie na pokolenia” („France 24” 2022). Stały przedstawiciel Francji przy ONZ stwierdził z kolei: „Jeżeli słowa nie mają żadnego znaczenia, jeżeli prawda i kłamstwo mają jednakowe znaczenie, dyplomacja nie jest dłużej możliwa”. (Riviere 2022). Pomimo to dostrzegalny jest brak podobnych reakcji wśród części państw afrykańskich, amerykańskich i azjatyckich, które powstrzymały się przed jednoznacznym potępieniem Rosji w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ. (UN News 2022).

Rosja, od dekady zwiększająca swą obecność Arktyce, odpowiedziała stawiając w stan gotowości tamtejszą strategiczną broń atomową na półwyspie Kola, zapowiedziała przekazanie 500 sztuk dodatkowej broni na półwysep oraz inwestycje w renowacje dwudziestu ośmiu baz wojskowych (Devyatkin 2018; Legucka 2020; Nilsen 2022). Niedaleko fińskiej granicy pojawiły się też pojazdy wojskowe (Anglesey 2022). Działania te miały charakter odstrasżający, gdyż część rosyjskich oddziałów stacjonujących dotychczas na półwyspie (np. 200. Zmotoryzowana Brygada Strzelców) skierowano do walk w Ukrainie, osłabiając tym samym swoje możliwości operacyjne na Dalekiej Północy (Bye 2022b; 2022c; 2022d). Równocześnie wskazywano na rzekomą nielegalność działań pozostałych państw arktycznych. 14 czerwca 2022 r. wiceprzewodniczący Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej Dmitrij Miedwiediew oskarżył je o nielegalne izolowanie Moskwy w RA. Zarzuty te powtarzali rosyjscy dyplomaci, a kolportowały rosyjskie media z „Kommiersantem” i agencją TASS na czele, sugerując iż decyzje A7 były elementem międzynarodowego spisku mającego na celu wykluczenie Rosji z Arktyki („TASS” 2022a; 2022b; Федотова 2022). Dodatkowo Miedwiediew twierdził, iż RA to organizacja międzynarodowa. Oskarżano zatem A7 o podważanie dotychczasowej praktyki RA oraz łamanie prawa międzynarodowego. Decyzje w tym forum rzeczywiście zapadają w oparciu o zasadę jednomyślności. Niemożliwe było zatem zerwanie obrad bez zgody Rosji. Decyzje zapadające w RA nie są jednak wiążące prawnie, gdyż nie jest ona organizacją międzynarodową (Graczyk i Koivurova 2015: 298–327). Poza tym decyzja o izolowaniu Rosji nie zapadła w ramach RA, lecz była osobną deklaracją A7², która w praktyce skutkowałą przerwą w obradach forum.

Przypadek RA nie był jedynym, gdy Federacja Rosyjska wystąpiła zdecydowanie przeciwko pozostałym państwom regionu posługując się manipulacjami. W czerwcu i lipcu 2022 r. w rosyjskiej przestrzeni publicznej pojawiły się, podchwytywane następnie przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, pretensje pod adresem Stanów Zjednoczonych i Norwegii. Przewodniczący Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej Wiaczesław Wołodin kazał USA mieć się na baczności, bo – jak twierdził – Alaska jest rosyjska („TASS” 2022c, Staalesen 2022). Z kolei wiceprzewodniczący Piotr Tołstoj postulował zorganizowanie tam referendum, które odpowiedziałoby na pytanie, czy miejscowa ludność chce się przyłączyć do Rosji („The Moscow Times” 2022). Tymczasem wicemarsza-

² Nie dążono przy tym do odebrania Rosji jej funkcji przewodniczącej RA. Norwegia zadeklarowała, że przejmie je dopiero po wygaśnięciu mandatu rosyjskiego w 2023 r. (Woodrow Wilson Center, 2022).

łek Rady Federacji Rosyjskiej Konstantin Kosaczew zarzucił Norwegii łamanie traktatu svalbardzkiego z 1920 r. Wtórował mu przewodniczący Komisji Ustawodawstwa Konstytucyjnego Andriej Kliszas, sugerując że postępowanie Oslo podawało w wątpliwość norweskie prawa do Archipelagu Svalbardzkiego („TASS” 2022c, Staalesen 2022).

Uzasadnienie

Kwestie rosyjskich pretensji dotyczących Alaski i Svalbardu są istotne z kilku powodów. USA stanowiły w omawianym okresie jeden z głównych filarów pomocy dla Ukrainy, a w obliczu wojny przyspieszyły remilitaryzację Alaski i sukcesywnie zwiększały swoją obecność w pozostałych częściach Arktyki (Baker 2022; Harris 2022). Są najważniejszym członkiem NATO³ i to wokół nich gromadzą się pozostałe państwa regionu, co pogłębia izolację Rosji. Z kolei Norwegia to najważniejszy europejski partner USA na Dalekiej Północy, na którego terytorium przeprowadzano natowskie ćwiczenia *Cold Response* i *Trident Juncture*. Ona też prowadziła politykę określaną jako *High North, low tension*, unikając napięć w Arktyce, a nawet kontynuując współpracę z Rosją w zakresie bezpieczeństwa (Devyatkin 2018), gdy ta po aneksji Krymu przestała uczestniczyć w zebraniach *Arctic Chiefs of Defence Staff* oraz *Arctic Security Forces Roundtable* (Soroka, 2022: 211). Po agresji na Ukrainę wypowiedziała się jednak jednoznacznie przeciw Rosji („Reuters Media” 2022b; Office of the Prime Minister 2022) i w razie konfliktu zbrojnego jest na pierwszej linii frontu NATO; obok Finlandii, która w kwietniu 2023 r. została członkiem sojuszu.

Zdając sobie z tego sprawę, Kreml nie zdementował żadnej z przytaczanych pretensji, a wręcz wykorzystywał je przy różnych okazjach. Maria Zacharowa, rzeczniczka rosyjskiego MSZ, zapytana przez dziennikarza CNN o legalność zbierania przez Rosję jej rzekomych historycznych ziem⁴, zapytała ironicznie czy miał on na myśli Alaskę („РИА Новости” 2022). W przypadku norweskim rosyjskie MSZ wezwało *chargé d'affaires* tego państwa, aby skłonić Oslo do powstrzymania się od rzekomego łamania traktatu (Павленко, 2022). Tym

³ Podczas dorocznej konferencji *Arctic Circle Assembly* w październiku 2022 r. szef Komitetu Wojskowego NATO adm. Rob Bauer stwierdził, że powrót do *business as usual* w Arktyce jest wątpliwy (*Arctic Circle Assembly* 2022).

⁴ Podczas konferencji prasowej 9 czerwca 2022 r. Putin porównywał siebie do Piotra I oraz mówił o odzyskiwaniu rosyjskich ziem (Roth 2022). Wątek roszczeń historycznych powraca w wypowiedziach różnych rosyjskich polityków, także tych z najbliższego otoczenia prezydenta (Grala 2022).

samym pretensje pojawiające się na szczeblu parlamentarnym zostały przejęte przez szczebel rządowy rosyjskiej administracji i wpisały się w antyzachodnią politykę Moskwy.

Przynajmniej część osób występujących z tymi tezami była blisko związana z prezydentem Władimirem Putinem. O Wołodinie mówiono jako o członku jego „wewnętrzny kręgu”. Do 2016 r. był zastępcą szefa administracji prezydenta, który ze względu na swoje ambicje został zdymisjonowany, ale zachował dużą część wpływów jako jeden z tzw. siłowików oraz tzw. „obrońców” Rosji przed niepożądanymi wpływami (Langton 2022; Stanovaya 2020; Service 2019: rozdz. 17). Tołstoj był szefem reprezentacji Rosji w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy, do czasu jej wykluczenia. Prezentowano go jako jednego z czołowych propagandzistów prezydenta. Kliszas to oligarcha i współautor zmian konstytucyjnych z 2020 r. umożliwiających Putinowi pozostanie przy władzy. Za bliskie związki z przywódcą Rosji po ataku na Ukrainę państwa europejskie nałożyły nań sankcje (Hyatt 2022; „swissinfo.ch” 2022; Squires 2022; „Associated Press” 2016). Wszystkie te osoby wielokrotnie wypowiadały się zgodnie z oficjalnym przekazem najwyższych władz państwowych oraz demonstrowały swoje oddanie prezydentowi. Według Briana Taylora (2018: 195), Wołodin uważa go wręcz za kogoś w rodzaju zbawcy. Z dużą dozą prawdopodobieństwa zdawali sobie oni sprawę z tego, jakiego typu komunikaty spotkają się z aprobatą Kremla.

Należy jednocześnie zauważyć, iż prezentowane przez nich oskarżenia i sugestie kolportowały media zagraniczne, także polskie, co zwiększało ich żywotność („Polska Agencja Prasowa” 2022; Zaremba 2022). Docierający do znacznej części odbiorców przekaz bazował na założeniu, iż Norwegia oraz USA zarzucały Rosji łamanie prawa międzynarodowego, choć im także można było postawić podobne zarzuty. Podważano tym samym wiarygodność obu państw. Ciężar tych pretensji oraz to, kto je zgłaszał, skłania do bliższego przyjrzenia się tym zagadnieniom.

Szczegółowość Arktyki w ujęciu szkoły angielskiej stosunków międzynarodowych

Po zakończeniu zimnej wojny Arktyka była postrzegana przez państwa Dalekiej Północy jako region szczególny – izolowany od sporów międzynarodowych w innych częściach świata (Hoogensen Gjørvi i Hodgson 2019; Lackenbauer i Dean 2020). Jak twierdzą Heather Exner-Pirot oraz Robert Murray (2017: 48), w regionie celowo wynegocjowano powstanie społeczeństwa mię-

dzynarodowego, opartego o normy, multilateralizm, instytucje międzynarodowe i równowagę sił. Badaczka, w ślad za przedstawicielami szkoły angielskiej stosunków międzynarodowych, podkreśla kluczowe znaczenie dla konceptu społeczeństwa międzynarodowego takich norm jak suwerenność czy porządek oparty na zasadach (tamże: 50 i 52). Choć po aneksji Krymu dostrzegano, że polityka Rosji wobec Ukrainy może stanowić wyzwanie dla szczególności regionu (Käpylä i Mikkola [2015]: 12-17), to współpraca państw zachodnich z Rosją miała pozostać niezakłócona, gdyż miała ona interes w zachowywaniu równowagi sił w Arktyce, co sprzyjało utrzymaniu szczególności regionu (Exner-Pirot 2020: 316-317; taż i Murray 2017: 55-56).

Oceny takie nie były bezpodstawne. Przed 2022 r. Rosja, podobnie jak pozostałe państwa regionu, zasadniczo przestrzegała obowiązujących tam norm i zasad. Swoje roszczenia opierała na argumentach prawnych, które prezentowała w RA czy przed Komisją ds. Szelfu Kontynentalnego (Łuszczuk 2013; Kubiak 2012). Nie zgłaszała również pretensji do terytoriów innych państw, jak też nie używała jako środka nacisku kwestii mniejszości narodowych. Pomimo zwiększania swojej obecności militarnej w Arktyce, nie wykorzystywała sił zbrojnych do zastraszania innych państw, a do 2014 r. współpracowała z państwami NATO w regionie, a z Norwegią aż do 2022 r. Arktyka była dla niej wprawdzie „strefą pokoju” (Schaller 2019; Åtland 2008), a następnie „terytorium negocjacji” („TASS” 2017), gdzie realizacja interesów narodowych była możliwa przy poszanowaniu interesów społeczeństwa międzynarodowego w Arktyce.

Metodologia

Przyjmuję, że nałożone na Rosję sankcje oraz zawieszenie współpracy w ramach RA spowodowało, iż utraciła ona swoje „terytorium negocjacji”. W efekcie zaczęła wykorzystywać narzędzia, które stosowała już wcześniej w innych częściach świata, zwłaszcza na obszarze postsowieckim, a tym samym odeszła od koncepcji „szczególności Arktyki”. Do narzędzi tych zaliczają się: zgłaszanie pretensji do rzekomych historycznych terytoriów Rosji, ochrona mniejszości rosyjskiej/prawosławnej, protestowanie przeciw rzekomemu naruszeniu postanowień międzynarodowych⁵.

⁵ Kwestie te wykorzystywano w polityce rosyjskiej wobec Gruzji i Ukrainy, ale także Łotwy, Estonii oraz byłych republik sowieckich w Azji Centralnej. (Karolak-Michalska 2017; Herpen 2016: 149 i in.; Ziegler 2006). W zakresie porozumień międzynarodowych do najbardziej znanych rosyjskich manipulacji zalicza się kwestia rozszerzenia NATO. Jak wykazała Mary M. Sarotte

W niniejszym tekście analizuję roszczenia i zarzuty rosyjskie zgłaszane pod adresem Stanów Zjednoczonych i Norwegii w kwestiach Alaski oraz Svalbardu. Porównuję je z zapisami amerykańsko-rosyjskiego traktatu z 1867 r. oraz traktatu svalbardzkiego z 1920 r. – stanowiącymi podstawowy punkt odniesienia dla obu sporów – oraz ich implementacją. Następnie weryfikuję, czy polityka rosyjska w Arktyce złamała w tych przypadkach zasady leżące u podstaw szczególności regionu ustanowionej w ramach arktycznego społeczeństwa międzynarodowego, zgodnie z założeniami teoretycznymi szkoły angielskiej stosunków międzynarodowych.

Alaska

Tło historyczne

W XVII w. Rosja organizowała wyprawy w celu dotarcia wokół północnego wybrzeża Eurazji do Ameryki. Osiągnął to dopiero Vitus Bering, a odkrycie Alaski umożliwiło carowi Pawłowi I ustanowienie Rosyjsko-Amerykańskiej Kompanii Handlowej oraz kolonii (Grinev 2015: 5–16)⁶. Założono tam ok. dwudziestu osad, w większości na wybrzeżu, ale liczba ludności nigdy nie przekroczyła siedmiuset osób. Począwszy od XIX w. wśród osadników zaczęli dominować etniczni Rosjanie; Finowie i Niemcy bałtyccy mieli zaś stanowić ok. $\frac{1}{3}$ populacji kolonii. Wszyscy oni pochodzili w przytłaczającej większości z europejskiej części imperium, a na Alaskę dotarli morzem, z pominięciem Syberii. Jak podkreśla Ilja Vinkovetsky (2014: 36) wpłynęło to na stosunek rosyjskich elit do kolonii, widzących w niej „zarówno najbardziej wysuniętą granicę rosyjskiej Syberii, jak i paradoksalnie kolonię mentalnie bliższą Sankt Petersburgowi niż większa część Syberii”.

Kolonia handlowała przede wszystkim futrami, lecz opłacalność tego przedsięwzięcia kwestionowano ze względu na koszty transportu do metropolii. Aby się utrzymać Kompania wolała sprzedawać zatem swoje towary w bliższych jej Chinach niż odległej europejskiej części Rosji (Wheeler 1971: 420–421). Pomi-

(2010) Rosjanie podnoszą, że Amerykanie obiecali im, że nie dojdzie do rozszerzenia NATO na państwa Europy Środkowo-Wschodniej. Tymczasem USA jedynie zgłaszały taką możliwość jako element targów międzynarodowych. Samą obietnicę miał złożyć na osobnych rozmowach kanclerz RFN Helmut Kohl, co nie mogło być utożsamiane ze stanowiskiem sojuszu wobec rozszerzenia NATO na wschód. Dodatkowo NATO podpisało umowę regulującą stosunki z Federacją Rosyjską (*Akt podstawowy* 1997)

⁶ Szczegółowo na temat rosyjskich ekspedycji i kolonizacji Ameryki do 1799 r. zob. Grinëv (2018).

mo to, dla admiralicji oraz cara Aleksandra I Alaską była elementem globalnej polityki imperialnej i zamierzali strzec jej jako części carskiej domeny (Nichols 1967: 15). Jednak Mikołaj I uważał inwestycję za zbyt drogą, niepewną i prowokującą Amerykanów (Vinkovetsky 2014: 49). Mimo to, rząd carski subsydiował istnienie kolonii, nie traktując jej już jako środka ekspansji. Można było wręcz dostrzec brak jakiegokolwiek zainteresowania caratu kolonią, zmuszoną radzić sobie samej w obliczu rosnącej aktywności amerykańskich wielorybników (Grinev 2015: 24).

Administrująca kolonią Kompania miała licznych przeciwników na dworze carskim. Od połowy lat 40. XIX w. notowała coraz gorsze obroty, a poszukujący po wojnie krymskiej oszczędności rząd zaczął rozważać opcję sprzedaży Alaski uznawanej za „całkowicie zbędną” dla Rosji (Petrov 2015: 61–90; Vinkovetsky 2014: 181–182, Miller 1943: 524). Ponieważ z terytorium sąsiadowały posiadłości brytyjskie i obawiano się ekspansji Londynu w kierunku azjatyckim, zaproponowano je USA. Pierwsze próby sprzedaży podjęto już w 1857 r., jednak transakcję sfinalizowano dopiero 30 marca 1867 r.

Pretensje rosyjskie a postanowienia traktatowe

Pretensje rosyjskie w stosunku do Alaski ogniskują się na trzech problemach. Pierwszy to twierdzenie, iż w rzeczywistości stan ten jest własnością Federacji Rosyjskiej. Opiera się ono na założeniu, że umowa z 1867 r. nie mówiła o sprzedaży terytorium, ale o jego dzierżawie. Opowieść ta ma długą tradycję, gdyż w sowieckich szkołach uczono, że owo terytorium nie zostało sprzedane, lecz wydzierżawione (Vinkovetsky 2014: 14). Drugi podważa finalizację sprzedaży, gdyż USA zgodnie z tą narracją nie zapłaciły kwoty ustalonej w traktacie (Smith-Peter 2015: 2)⁷. Wreszcie ostatni problem odwołuje się do koncepcji istnienia jakiejś, prawdopodobnie rosyjskiej, grupy ludzi zamieszkującej Alaskę, niechętniej swojemu obecnemu statusowi i skłonnej poprzeć przyłączenie tego stanu do Federacji Rosyjskiej.

Wszystkie trzy narracje są bezpośrednio lub pośrednio związane z traktatem z 1867 r. lub jego wdrażaniem. Już w artykule I tego dokumentu czytamy, że „Jego Wysokość Cesarz Wszechrusi zgadza się scedować na Stany Zjedno-

⁷ Rosyjscy nacjonaliści dosyć sprawnie posługują się kwestią sprzedaży Alaski w swojej retoryce imperialnej. Często odwołują się do wiary w „żydomasoński spisek”, który rzekomo doprowadził do transakcji. Pojawia się w niej też wątek „polskiego zdrajcy”, separatysty, który chciał oderwania zarówno polskich ziem od Rosji, jak i uczynienia z Alaski niepodległej i działającej w sojuszu przeciw caratowi (Znamenski 2009: 359–366).

czone, natychmiast po wymianie ratyfikacji” terytorium Alaski (*Treaty with Russia* 1867: Art. I). Kluczowe jest tu słowo „cesja”, które wyraźnie wskazuje na przekazanie całości terytorium. W przypadku dzierżawy byłaby mowa np. o „cesji administracyjnej” lub bardziej adekwatnie o „dzierżawie terytorium” (*territorial leasing*) (Bugajski 2013: 55–56).

Dokument sporządzono w dwóch językach, po angielsku i – zgodnie z ówczesną praktyką dyplomacji rosyjskiej – francusku⁸. Porównanie obu tekstów pozwala określić intencje jego twórców z większą dozą prawdopodobieństwa. W części anglojęzycznej traktatu mówi się o „*ceded territory*”, a we francuskiej „*Territoire cédée*” (*Treaty with Russia* 1867: Art. III), czyli o sprzedaży terytorium, które rozumiano nie tylko jako przekazanie ziemi, ale i wszystkich niezagospodarowanych placów, budynków publicznych, fortów i jednostek wojskowych oraz archiwów z chwilą ratyfikacji dokumentu przez obie strony. W dokumencie podkreślono, że cesja jest „kompletna i całkowita” (*complete and absolute/complète et absolue*) (*Treaty with Russia* 1867: Art. II-V). Warte zaznaczenia jest również to, iż problem ten przewijał się także w ówczesnej korespondencji dyplomatycznej, w której planowaną transakcję określał jako „cesję” nie tylko amerykański sekretarz stanu William Seward (Seward 1867), ale i rosyjski ambasador Eduard Stoeckl (Stoeckl 1867)⁹. Finalizacji cesji gratulowali temu drugiemu minister Aleksandr Górczakow oraz cesarz Aleksander II (Golder 1920: 421). Rząd rosyjski był zatem w pełni świadom, że dokonuje sprzedaży terytorium, a nie jego dzierżawy.

Integralną częścią tej transakcji było uiszczenie zapłaty za otrzymane terytorium. Traktat ustalał kwotę na 7 200 000 dolarów w złocie (*Treaty with Russia* 1867: Art. VI). Wątpliwości czy rząd amerykański wywiązał się ze swych zobowiązań, pojawiły się w 1868 r. Wiązało się to z dwoma kwestiami. Po pierwsze, od chwili podpisania traktatu do zatwierdzenia przez Kongres wypłaty uzgodnionej kwoty upłynął ponad rok¹⁰. Po drugie, choć wypłacono pełną sumę, to pojawiły się pogłoski, że za ocean dotarło jedynie 5 000 000 dolarów (Dunning

⁸ Oficjalny organ prasowy rosyjskiego MSZ „*Journal de Saint-Petersbourg*” także wydawano w tym języku.

⁹ Stoeckl był przekonany, że przyszłość rosyjskiej ekspansji znajdowała się w Azji ze względu na bliskość bogatych portów Chin i Japonii (Hunter 1943: 530).

¹⁰ Było to związane z roszczeniami rodziny Perkinsów oraz ich sympatyków, która twierdziła, że zmarły Benjamin Perkins został w 1855 r. oszukany przez rosyjskiego szpiega Rakielewiczę przy współudziale ambasadora Stoeckla. Część z kongresmenów sprzeciwiających się ratyfikacji traktatu z Rosją dotyczącego zakupu Alaski wspierała roszczenia. Niektórzy z nich zmienili następnie zdanie. Zob. Golder (1920: 422–424).

1912: 391–392). Stawiałoby to USA w niekorzystnym świetle jako państwo, które nie chciało się wywiązać ze swoich zobowiązań.

Dokładniejsze śledztwo przeprowadzone przez komisję wydatków publicznych wykazało, że strona amerykańska wypłaciła ambasadorowi rosyjskiemu pełną kwotę wskazaną w traktacie. Ten jednak przekazał dalej jedynie 7 035 000 dolarów, co oznaczało ubytek 165 000 dolarów (Dunning 1912: 392; Jensen 1975: 127). Komisja nie zdołała ustalić, co stało się z brakującymi pieniędzmi. W późniejszych latach historycy dotarli do memorandum prezydenta Andrew Johnsona, według którego ambasador zapłacił niektórym amerykańskim dziennikarzom i politykom za popieranie koncepcji zakupu Alaski, a następnie przeforsowanie przez Kongres ustawy o spłaceniu Rosji (Dunning 1912: 385–386). Niezależnie od tego, czy ambasador Stoeckl przekupywał lub jedynie wspierał finansowo osoby popierające zakup Alaski, wszystkie ustalenia, którymi dysponujemy nie pozostawiają wątpliwości, że rząd amerykański, pomimo opóźnień, przekazał ustalony traktatem 7 200 000 dolarów¹¹.

Wspomniano już, że liczba kolonistów w Rosyjskiej Ameryce nie przekraczała w szczytowym okresie 700 osób, na ogół oscylując wokół 600¹². Należy jednak mieć także na uwadze, że część ludności tubylczej przyjęła język rosyjski oraz przeszła na prawosławie (Veniaminov, Nichols i Croskey 1972: 41–54; Vinkovetsky 2014: 127–130, 163–180), co zwiększało oddziaływanie kultury rosyjskiej. Po ratyfikacji traktatu mieszkańcy tego terytorium mieli prawo do pozostania na miejscu oraz swobody praktyk religijnych. Rosyjscy nacjonalisci argumentowali w ostatnich latach, że Amerykanie nie wywiązali się z tej części traktatu utrudniając naukę języka i zamykając rosyjskie szkoły (Devonshire-Ellis 2021). Jednak zdecydowana większość osadników, elita kulturalna kolonii, zdecydowała się na powrót do Rosji (Lain 1976: 146–149). Od tamtego czasu liczba osób posługujących się językiem rosyjskim w domach na Alasce sukcesywnie spadała, co skutkowało także zamykaniem szkół. Nawoływania Tołstoja do referendum odwołują się do sytuacji z 2014 r., gdy prokremlowska organizacja ogłosiła, rzekomo dla żartu, petycję domagającą się powrotu Ala-

¹¹ Ronald Jensen (1975: 131) powoływał się tu m.in. na ustalenia H. Millera, według którego ambasador Stoeckl przekazał swoim zwierzchnikom w Petersburgu, iż przeznaczył dużą część z ok. \$ 200 000 na załatwienie sprawy Perkinsa. F. A. Golder (1920: 424) stwierdził wprost, że za pieniądze te kupiono przychylność kongresmanów. Ustalenia innych badaczy wydają się potwierdzać tę hipotezę. Należy jednak zwrócić uwagę, że przypadek Alaski nie stanowił tu istotnego wyłomu w procesie legislacyjnym USA XIX w., którego łapówki były integralną częścią (Jensen 1975: 131–132).

¹² Stoeckl wskazywał, że byli to na ogół pracownicy Kompanii i nie udało się przyciągnąć innych osadników. Liczba kreoli nie przekraczała zaś 1200 osób (Miller, 1943: 528).

ski do Rosji. Podpisało ją wówczas rzekomo 37 000 osób, jednak trudno zweryfikować wiarygodność tych podpisów (Sarhaddi Nelson 2014; Tetrault-Farber 2014). Baza społeczna potencjalnego referendum nie wydaje się znacząca. Według danych Biura Cenzusu USA ok. 0,7% obywateli amerykańskich na Alasce posługiwało się językiem rosyjskim (*The Demographic Statistical Atlas of the United States* 2018b). Około 3% mieszkańców wskazało jako miejsce urodzenia Rosję (*The Demographic Statistical Atlas of the United States* 2018c), 1,4% deklaroowało pochodzenie rosyjskie (*The Demographic Statistical Atlas of the United States* 2018a). Liczba osób wyznania prawosławnego nie przekracza 5% (Pew Research Center 2014). Wspomniana liczba podpisów pod petycją zbliża się do odsetka osób prawosławnych, jednak duża część z nich to rdzenni Amerykanie niemający od dawna żadnych związków kulturowych z Rosją. Poza tym alaskańska diecezja kościoła prawosławnego jest częścią autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Ameryki uznawanego przez rosyjską cerkiew.

Funkcjonujące w rosyjskiej przestrzeni publicznej pretensje wobec Alaski są zatem zbudowane na wątpliwych przesłankach. Pomimo to pytany w 2014 r. o ekspansjonistyczne zapędy Rosji ambasador tego kraju przy UE Władimir Cziżow powiedział: „Czy mam powiedzieć senatorowi McCainowi, aby [Amerykanie – P.P.D.] uważali na Alaskę?”. Zaraz po tym dodał, że jedynie żartował (Sarhaddi Nelson 2014). Tego rodzaju insynuacje nie zostały wówczas podchwyczone przez rosyjskie MSZ. Mogły być więc interpretowane jako indywidualna inicjatywa dyplomaty. Putin zresztą publicznie oświadczył wówczas, że traktat z 1867 r. nie był zagrożony (Rupar 2014). W 2022 r. podobna narracja nie tylko korzystała z wcześniejszych haseł nacjonalistycznych, ale była prezentowana zarówno przez czołowych rosyjskich parlamentarzystów, jak i rzeczniczkę rosyjskiego MSZ, co uczyniło ją elementem oficjalnej polityki państwowej.

Svalbard

Tło historyczne

Sytuacja Archipelagu Svalbardzkiego była odmienna od Alaski. W 1596 r. odkrył go holenderski żeglarz Willem Barents, a na początku w XVII w. Anglicy i Holendrzy, a także Francuzi i Hiszpanie polowali na tamtejsze foki, morsy i wieloryby. Rywalizacja, zwłaszcza między Anglią i Niderlandami, przybierała szczególnie agresywny charakter i skutkowała uszczupleniem ich dochodów. W efekcie zdecydowano się na ugodę, która zakończyła polowania. Przetrwała

ona do XIX w., gdy na archipelagu uaktywnili się Rosjanie, którzy do połowy XIX w. polowali na tamtejsze morsy (Numminen [2011]: 7–8).

Pomimo to, do XX w. Svalbard pozostawał ziemią niczyją (*terra nullius*), co było charakterystyczne dla wielu wysp i archipelagów Oceanu Arktycznego. Odkrycie pokładów węgla wzmagало zainteresowanie nim poszczególnych podmiotów. Jako pierwsze z roszczeniami wystąpiły Zjednoczone Królestwa Szwecji i Norwegii z intencją założenia tam kolonii. Sprzeciw rosyjski spowodował porzucenie tych zamiarów. Temat powrócił, gdy Norwegia uzyskała niepodległość, jednak jej plany ponownie pokrzyżowała Rosja, a także Niemcy, które zainteresowały się regionem. Próbując znaleźć rozwiązanie Norwegia, Szwecja i Rosja wystąpiły z koncepcją utrzymania statusu archipelagu jako ziemi niczyjej, ale pod administracją Oslo, Sztokholmu i Petersburga. Wybuch I wojny światowej oraz opozycja ze strony Niemiec i USA pogrzebała te plany (Grydehøj 2020: 269–270; Numminen [2011]: 8).

Uregulowanie sytuacji Svalbardu było możliwe dopiero po zakończeniu globalnego konfliktu. USA straciły wówczas zainteresowanie archipelagiem. Niemcy były izolowane na arenie międzynarodowej, a Rosja pogrążyła się w wojnie domowej. W tych okolicznościach państwa ententy zdecydowały się wynagrodzić Norwegię, która – formalnie pozostając neutralną podczas konfliktu – oddała do dyspozycji brytyjskiej swoją flotę handlową i straciła blisko połowę swoich jednostek oraz ok. 2 tys. marynarzy (Knutson 1999: 57). 9 lutego 1920 r. Norwegia, USA, Francja, Dania, Włochy, Japonia, Holandia, Szwecja, Wielka Brytania, Australia, Kanada, Nowa Zelandia, Indie i Związek Południowej Afryki podpisały traktat svalbardzki przyznający Oslo pełne prawa do archipelagu¹³. Związek Sowiecki w zamian za uznanie i nawiązanie stosunków dyplomatycznych z Norwegią ratyfikował go w 1935 r. (Closson 2018: 3).

¹³ Dariusz Rozmus twierdzi, że „na mocy traktatu svalbardzkiego archipelag nie należy do Norwegii”, lecz jest jedynie jej terytorium zamorskim. (Rozmus 2017: 270). W art. 1. traktatu stwierdzono, że państwa sygnatariusze uznają „pełną i całkowitą suwerenność Norwegii nad archipelagiem”. (Por. *Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen* (1920) i *Oświadczenie rządowe* (1931). D. H. Anderson (2009: 373–374) wskazuje z kolei, że traktat w rzeczywistości uregulował nowy status Svalbardu w stosunkach międzynarodowych oraz przyznał Norwegii suwerenność nad archipelagiem za sprawą jej własnej proklamacji oraz uznania tej suwerenności przez inne państwa sygnatariuszy traktatu. Z kolei według Jensena (2020: 86) wskazanie w art. 1 norweskiej suwerenności miało na celu podkreślenie, iż nie różniła się ona niczym od jej zwyczajowej suwerenności nad pozostałymi jej terytoriami. Dysponując zatem uznaniem swojej suwerenności nad Svalbardem w 1925 r. Norwegia ogłosiła Ustawę o Svalbardzie (*Svalbard Act*) uznającą archipelag za część Królestwa Norwegii (*Lov om Svalbard* 1925).

Postanowienia traktatowe a roszczenia rosyjskie

Po ratyfikowaniu traktatu svalbardzkiego Norwegia uchwaliła w 1925 r. ustawę włączającą archipelag w skład królestwa. Był to początek procesu, w ramach którego Oslo sukcesywnie podkreślało swoją suwerenność nad tym terytorium. Elementem tej polityki była próba ustanowienia w 1977 r. zgodnie z Konwencją o Prawie Morza (*UNCLOS*) Wyłącznej Strefy Ekonomicznej (*EEZ*) wokół Svalbardu. Sprzeciwił się temu jednak ZSRS i jego satelici, a także niektóre państwa NATO (Pedersen 2009: 323–325). Opozycja wynikała nie tylko z rozbieżności interesów poszczególnych podmiotów międzynarodowych. W chwili sporządzania traktatu w prawie morza nie występowały takie elementy reżimu międzynarodowego, jak wspomniana już *EEZ*, dająca określone przywileje państwu przybrzeżnemu. Stąd pojawiało się wiele, nieraz wykluczających się interpretacji praw Norwegii. O ile nie kwestionowano jej suwerenności nad terytorium archipelagu ani morzem terytorialnym, to stosunek poszczególnych państw do *EEZ* był różny. Aby uniknąć, przynajmniej tymczasowo, dalszych komplikacji, Norwegia w 1977 r. utworzyła wokół archipelagu Strefę Ochrony Łowisk, co spotkało się z protestami sowieckimi. Spór nie zanikł po rozpadzie ZSRS. Od 1998 r. norweska straż przybrzeżna kilkakrotnie próbowała zatrzymać rosyjskie kutry rybackie pod zarzutem nielegalnych, niezgłoszonych i nieuregulowanych połowów na terenie strefy (Østhagen 2018: 101). Dopiero zawarcie w 2010 r. norwesko-rosyjskiego traktatu o współpracy i delimitacji granicy morskiej na Morzu Barentsa częściowo rozwiązało narosłe problemy (Grydehøj 2020: 274; Østhagen, Jørgensen i Moe 2020: 150–168; Tiller i Nyman 2015: 141–148). Jednak w 2017 r., tj. gdy na terenie Norwegii odbywały się natowskie ćwiczenia *Trident Juncture*, rosyjskie ministerstwo obrony uznało jej politykę wobec Svalbardu za potencjalnie grożącą wojną (Nilsen 2017).

W obliczu norweskiego stanowiska w wojnie rosyjsko-ukraińskiej, Moskwa groziła wypowiedzeniem traktatu z 2010 r. (Эрозбек 2023). Jej główne zarzuty skoncentrowały się jednakowoż na kwestii dostępności do Svalbardu. W wyniku nałożonych sankcji rosyjskie ciężarówki nie mogły przekroczyć granicy z Norwegią. Dotyczyło to także tych pojazdów, które zmierzały do portu w Tromsø z zaopatrzeniem dla czterystu rosyjskich górników pracujących w Barentsburgu na Svalbardzie. Kosaczew i Kliszasz twierdzili, że oznaczało to blokowanie tranzytu na archipelag, a w efekcie naruszało art. 3 traktatu z 1920 r., a tym samym kwestionowało norweską suwerenność nad tym terytorium („TASS” 2022c; Staalesen 2022).

Powyzszą argumentację można sprowadzić do twierdzenia, że łamanie traktatu polegało na uniemożliwianiu Rosji transportu, a w konsekwencji

i dostępu do Svalbardu, jak sugerowali rosyjscy parlamentarzyści. Wskazany w zarzutach art. 3 rzeczywiście odnosi się do tej kwestii. Stwierdzono w nim absolutną równość obywateli państw sygnatariuszy traktatu do „dostępu i postoju z jakiegokolwiek przyczyny i w jakimkolwiek celu” w portach archipelagu. Podobne prawa uzyskały okręty tych państw „[n]ie bacząc na przepisy, które by obowiązywały w Norwegii, co do żeglugi przybrzeżnej”. Przysługuje im także prawo dostępu do norweskich portów w celu przyjęcia i wyładunku podróży oraz towarów. Ponadto nie wolno na żadnego z sygnatariuszy traktatu nakładać ciężarów dotyczących tranzytu i wywozu towarów, które nie dotyczyłyby także Norwegii (*Oświadczenie rządowe*, 1931: Art. 3; *Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen*, 1920: art. 3).

Przytoczony powyżej artykuł precyzyjnie określa prawa państw sygnatariuszy. Przywoływane przez rosyjskich polityków opinie opierają się na założeniu, że zamknięcie granic uniemożliwia korzystanie z portu w Tromsø. Jednakże rząd norweski nie zabronił Rosji użytkowania go. Okręty rosyjskie wciąż miały prawo zawijać do norweskich portów oraz Svalbardu zgodnie z traktatem. Potwierdziła to szefowa norweskiego MSZ Anniken Huitfeldt oświadczając, że nie było sprzeciwu wobec dostarczania zaopatrzenia dla górników w Barentsburgu. Rosjanie mogli przetransportować je do Tromsø alternatywnymi drogami. Podkreślono jednocześnie, iż na archipelagu nie obowiązywała polityka sankcji (Staalesen 2022).

Rząd norweski korzystał w tej sytuacji z faktu, iż art. 3 traktatu nie odnosił się do kwestii transportu lądowego w Norwegii kontynentalnej, a jedynie do komunikacji morskiej. Zarzuty rosyjskie opierały się na założeniu, że brak tranzytu przez terytorium norweskie oznaczał w praktyce brak jakiegokolwiek tranzytu, co nie znajdowało odzwierciedlenia w rzeczywistości. Nieugięte stanowisko Oslo skłoniło Rosję do wezwania norweskiej *chargé d'affaires* (Павленко 2022), nadając tym samym pretensjom rosyjskich parlamentarzystów statusu oficjalnego stanowiska rządu. W odpowiedzi rząd norweski zdecydował się na rozwiązanie kompromisowe. Podstawił na granicę z Rosją własne ciężarówki (Andreassen, Rypeng i Skeie 2022). Umożliwiło to przetransportowanie zaopatrzenia do portu drogą lądową. Ponieważ tranzyt odbył się przy użyciu jednostek norweskich, nie stworzono sytuacji sugerującej, że Oslo uznaje roszczenia odnoszące się do art. 3 za zasadne.

Choć w przeszłości rząd rosyjski wyrażał swój sprzeciw wobec svalbardzkiej polityki Norwegii, to mogły być one interpretowane jako nieodbiegające od wątpliwości innych państw sprzeciwiających się ustanowieniu EEZ wokół archipelagu. Podobnie ostrzeżenia ministerstwa obrony Federacji Rosyjskiej, choć przesadzone, odnosiły się do polityki Norwegii, która mogła być uważana

za kontrowersyjną. Jednak wezwanie norweskiej *chargé d'affaires*, aby wymusić zmianę politykę Oslo w zakresie sankcji oznaczało identyfikowanie się Kremla z manipulacjami tych parlamentarzystów, którzy zarzucali Norwegii łamanie art. 3 traktatu svalbardzkiego.

Podsumowanie

Przeanalizowane przypadki pozwalają wyciągnąć następujące wnioski: 1) pretensje rosyjskie oparto na założeniach niemających poparcia w zapisach traktatowych, ani ich implementacji; 2) praktyka ta nosiła znamiona manipulacji wykorzystywanej do podważania suwerenności USA nad Alaską i Norwegii nad Svalbardem; 3) kwestionowanie suwerenności państw arktycznych oraz używanie w tym celu manipulacji jest sprzeczne z koncepcją „szczególności Arktyki” opartej m.in. na akceptowaniu norm, zasad i poszanowaniu prawa międzynarodowego; 4) podchwytywanie przez rosyjskie MSZ narracji opartej na manipulacjach i kwestionowaniu suwerenności państw arktycznych, wskazuje na porzucanie przez Rosję koncepcji szczególności Dalekiej Północy, przynajmniej w jej dotychczasowym rozumieniu, co potwierdziły późniejsze zmiany w jej strategii regionalnej, z której wykreślono współpracę w RA oraz położono większy nacisk na interes narodowy i samodzielność jej arktycznych projektów przemysłowych (Humpert 2023).

W obliczu jednoczenia się pozostałych państw regionu wokół USA, Rosja uznała, że traci swoje „terytorium negocjacji” i implementowała do swojej polityki arktycznej narzędzia stosowane przez nią dotychczas gdzie indziej (np. manipulacja ustaleniami międzynarodowymi, wykorzystywanie kwestii mniejszości). Daleka Północ stała się teatrem polityki dezinformacyjnej Rosji (Damski 2022), komplementarnej wobec jej szerszej aktywności na tym polu (zob. Legucka i Szczudlik 2023).

Odchodzenie Rosji od konceptu „szczególności Arktyki” w jego dotychczasowym rozumieniu wydaje się towarzyszyć podobnej konstatacji wśród innych państw regionu, które zgadzają się, że będzie on w przyszłości miejscem napięć i incydentów (Rosen, K. R., 2022). Stanowi to zasadnicze odejście, także przez Rosję, od koncepcji izolowania Dalekiej Północy od sporów i zwrot w kierunku amerykańskiej idei postrzegania regionu jako elementu jednego z komponentów bezpieczeństwa poszczególnych państw arktycznych¹⁴.

¹⁴ George Soroka (2022: 212) zauważa, że Rosja miała osobną strategię dla Arktyki, podczas gdy arktyczna strategia USA była elementem ich szerszej strategii obronnej.

Bibliografia

- Akt podstawowy o stosunkach dwustronnych, współpracy i bezpieczeństwie między NATO i Federacją Rosyjską* (1997), „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Sejmowej”, t. 4, nr 1, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/nato/z4s5.html> (dostęp: 24.04.2022)
- Anderson, D.H. (2009), *The Status Under International Law of the Maritime Areas Around Svalbard*, „Ocean Development & International Law”, t. 40 nr 4: 373–384.
- Andreassen, R.N., Rypeng, L. i Skeie, T. (2022), *Russland får likevel sende varer til Barentsburg på Svalbard*, „NRK”, 6 lipca. <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/russland-far-likevel-sende-varer-fra-norge-til-barentsburg-pa-svalbard-1.16029177> (dostęp: 27.01.2023).
- Anglesey, A. (2022), *Russian Forces Appear to Move Military Equipment to Finland Border in Video*, „Newsweek”, 12 .04., <https://www.newsweek.com/russian-forces-appear-move-military-equipment-finland-border-video-1697319> (dostęp 8.03.2023)
- Arctic Circle Assembly (2022), *NATO and the Arctic*, https://www.youtube.com/watch?v=6n-6GEuO0_dM&ab_channel=ArcticCircle (dostęp: 27.12.2022).
- „Associated Press” (2016), *Russia's Vladimir Putin again reshuffles his inner circle*, 23 września, <https://apnews.com/article/40e702426c3147fc9abbfbdcd1bdcd2> (dostęp: 02.01.2023).
- Åtland, K. (2008), *Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic*, „Cooperation and Conflict” 2008, Vol. 43, No. 3, s. 289–311.
- Baker, M. (2022), *How the US Military is Preparing for an Arctic Future With Eyes on Russia*, „The New York Times”, 27.03., <https://www.nytimes.com/2022/03/27/us/army-alaska-arctic-russia.html> (dostęp: 02.01.2023).
- Bugajski, D.R. (2013), *Dzierżawa terytorium na przykładzie praktyki rosyjskiej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, t. 47 nr 1: 55–83.
- Bye, H. (2022a), *Joint Declaration from Arctic States: Pausing Arctic Council Meetings*, „High North News”, 4.03., <https://www.highnorthnews.com/en/joint-declaration-arctic-states-pausing-arctic-council-meetings> (dostęp: 24.06.2022).
- Bye, H. (2022b), *Ukraine Conflict: Maritime Areas in the High North Vulnerable if Situation Escalates*, „High North News”, 24 .02., <https://www.highnorthnews.com/en/ukraine-conflict-maritime-areas-high-north-vulnerable-if-situation-escalates> (dostęp 08.03.2023).
- Bye, H. (2022c), *Russian Troop Relocation Indicates Little Interest in Expanding the Conflict to the High North*, „High North News”, 2.03., <https://www.highnorthnews.com/en/russian-troop-relocation-indicates-little-interest-expanding-conflict-high-north> (dostęp 08.03.2023).
- Bye, H. (2022d), *Chief of Defence to HNN: Russian Military Activity is Unusually Low in the High North*, „High North News”, 28 sierpnia, <https://www.highnorthnews.com/en/chief-defence-hnn-russian-military-activity-unusually-low-high-north> (dostęp 08.03.2023).
- Closson, S. (2018), *Good Fences Make Good Neighbors: Russia and Norway's Svalbard*, Kennan Institute (Kennan Cable 37).
- Damski, P.P. (2022), *Arktyka w przestrzeni informacyjnej państw arktycznych w dobie wojny rosyjsko-ukraińskiej (24 .02.–8.06. 2022 r.)*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 76 nr 2: 125–144.
- Devonshire-Ellis, C. (2021), *Alaska Must Be Returned To Russia – Political Scientist*, Russia Briefing, 23.12., <https://www.russia-briefing.com/news/alaska-must-be-returned-to-russia-political-scientist.html/> (dostęp 10.03.2023)
- Devyatkin, P. (2018), *Russia's Arctic Strategy: Military and Security (Part II)*, 28 .02., The Arctic Institute, <https://www.thearcticinstitute.org/russias-arctic-military-and-security-part-two/> (dostęp: 30.04.2020).

- Dunning, W.A. (1912), *Paying for Alaska*, „Political Science Quarterly”, t. 27, nr 3: 385-398.
- Edvardsen, A. (2022a), *Nordic Defense Cooperation: New Cap of the North Agreement*, „High North News”, 23 listopada, <https://www.highnorthnews.com/en/nordic-defense-cooperation-new-cap-north-agreement> (dostęp: 19.12.2022).
- Edvardsen, A. (2022b), *Nordic Defense Ministers: Will Increase Future Military Presence in the Nordic Countries*, „High North News”, 25.05., <https://www.highnorthnews.com/en/nordic-defense-ministers-will-increase-future-military-presence-nordic-countries> (dostęp: 19.12.2022).
- Эрозбек, Д. (2023), *Володин поручил изучить вопрос денонсации договора о передаче части Баренцева моря Норвегии*, „Коммерсантъ”, 24.01., <https://www.kommersant.ru/doc/5447114> (dostęp: 24.01.2023).
- Exner-Pirot, H., Murray R. (2017), *Regional Order: Negotiate Exceptionalism*, „Politik” 2017, t. 20, nr 3, s. 47-65.
- Exner-Pirot, H. (2020), *The Arctic in International Relations*, [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, red. K. S. Coates i H. Crain, Palgrave MacMillan: 307-318.
- Федотова, М. (2022), *Медведев: для уничтожения экономики России ее враги будут идти до конца*, „Коммерсантъ”, 14.06., <https://www.kommersant.ru/doc/5410204> (dostęp: 24.06.2022).
- „France 24” (2022), *Finnish PM says trust in Russia lost for „generations” during Kyiv trip*, 26.05., <https://www.france24.com/en/live-news/20220526-finnish-pm-says-trust-in-russia-lost-for-generations-during-kyiv-trip> (dostęp: 10.01.2023).
- Golder, F.A. (1920), *The Purchase of Alaska*, „The American Historical Review”, t. 25, nr 3: 411-425.
- Gontmakher, E. (2022), *Russia's Arctic economy is heading for decline*, „Geopolitical Intelligence Services AG”, 21.10., <https://www.gisreportsonline.com/r/russia-arctic-economy/> (dostęp: 30.12.2022).
- Graczyk, P. i Koivurova, T. (2015), *The Arctic Council*, [w:] *Handbook of the Politics of the Arctic*, red. L. C. Jensen i G. Hønneland, Cheltenham-Northampton: Edward Elgar Publishing: 298-327.
- Grala, H (2022), *„Rosja powstaje z kolan” – uwagi o polityce historycznej kremlowskiej elity*, „Przegląd Historyczny”, 2022, t. 113, z. 3: 545-582.
- Grinev, A.V. (2015), *Russia's Emperors and Russian America (for the Four Hundredth Anniversary of the Romanov Dynasty)*, „Russian Studies in History”, t. 54, nr 1: 5-35.
- Grinëv, A.V. (2018), *Russian colonization of Alaska: Preconditions, discovery, and initial development, 1741-1799*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Grydehøj, A. (2020), *Svalbard: International Relations in an Exceptionally International Territory*, [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics*, red. K. Coates i C. Holroyd, Cham: Palgrave Macmillan: 267-282.
- Harris, B. (2022), *White House Arctic strategy calls for enhanced military presence*, „Defense News”, 7.10., <https://www.defensenews.com/pentagon/2022/10/07/white-house-arctic-strategy-calls-for-enhanced-military-presence/> (dostęp: 02.01.2023).
- Henley, J. (2022), *Finland and Sweden confirm intention to join NATO*, „The Guardian”, 15.05., <https://www.theguardian.com/world/2022/may/15/finland-formally-confirms-intention-to-join-nato-russia> (dostęp: 24.06.2022).
- Herpen, M. W. V. (2016), *Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy*, New York-London: Rowman & Littlefield.
- Hoogensen Gjørvi, G. i Hodgson, K.K. (2019), *„Arctic Exceptionalism” or „comprehensive security”? Understanding security in the Arctic*, „The Arctic Yearbook”: 1-13.
- Humpert, M. (2023), *Russia Amends Arctic Policy Prioritizing 'National Interest' and Removing Cooperation Within Arctic Council*, „High North News”, 23.02., <https://www.highnorthnews.com/en/russia-amends-arctic-policy-prioritizing-national-interest-and-removing-cooperation-within-arctic> (dostęp: 11.03.2023).

- Hyatt, J. (2022), *How Russia's Wealthiest Oligarch Is Expanding His Financial Empire Free From Sanctions*, „Forbes” 02.05., <https://www.forbes.com/sites/johnhyatt/2022/05/05/how-russias-wealthiest-oligarch-is-expanding-his-financial-empire-free-from-sanctions/?sh=2896a9d47613> (dostęp 08.03.2022)
- Jensen, Ø. (2020), *The Svalbard Treaty and Norwegian Sovereignty*, „Arctic Review on Law and Politics”, t. 11, s. 82–107.
- Jensen, R.J. (1975), *The Alaska purchase and Russian-American relations*, Seattle: University of Washington Press.
- Jonassen, T. (2022a), *Joint Nordic support for Finland and Sweden in NATO*, „High North News”, 18.05., <https://www.highnorthnews.com/en/joint-nordic-support-finland-and-sweden-nato> (dostęp: 26.06.2022).
- Jonassen, T. (2022b), *The Arctic Council: The Arctic 7 Resume Limited Work Without Russia*, „High North News”, 8.06., <https://www.highnorthnews.com/en/arctic-council-arctic-7-resume-limited-work-without-russia> (dostęp: 24.06.2022).
- Kapoor, N. (2021), *Russia and the Future of Arctic* (ORF Occasional Paper 336).
- Käpylä, J.; Mikkola H. ([2015]), *On Arctic Exceptionalism. Critical Reflections in the Light of the Arctic Sunrise Case and Crisis in Ukraine*. FIIA Working Papers 85.
- Karolak-Michalska, M. (2017), *Ruchy etnopolityczne mniejszości rosyjskiej w państwach byłego ZSRR po aneksji Krymu do Rosji*, „Cywilizacja i Polityka”, t. 15, nr 15: 264-277.
- Knutsen, J.N. (1999) *Norway in the First World War*, „Folia Scandinavica Posnaniensia”, t. 5: 43–58.
- Lackenbauer, P.W. i Dean, R. (2020), *Arctic Exceptionalisms*, [w:] *The Arctic World Order*, red.K. Spohr, D.S. Hamilton i Moyer, Jason, C. Washington D.C.: Johns Hopkins University: 327–356.
- Lain, B.D. (1976), *The Decline of Russian America's Colonial Society*, „The Western Historical Quarterly”, t. 7, nr 2: 143–153.
- Langton, J. (2022), *Meet Russia's siloviki — Putin's inner circle*, „The National”, 15.03., <https://www.thenationalnews.com/world/europe/2022/03/15/meet-russias-siloviki-putins-inner-circle/> (dostęp: 02.01.2023).
- Legucka, A. (2020), *Polityka Rosji wobec Arktyki*, „Biuletyn PISM”, nr 136 (2068), 26.06., https://www.pism.pl/publikacje/Polityka_Rosji_wobec_Arkytyki (dostęp: 24.07.2020).
- Legucka, A. i Szczudlik, J. (2023), *Dezinformacja i propaganda Rosji oraz Chin w kontekście wojny na Ukrainie*, „Strategic File”, nr 2 (123), <https://www.pism.pl/publikacje/dezinformacja-i-propaganda-rosji-oraz-chin-w-kontekscie-wojny-na-ukrainie>.
- Lov om Svalbard [Svalbardloven]* (1925), Lovdata, <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1925-07-17-11> (dostęp: 19.01. 2023).
- Miller, H. (1943), *Russian opinion on the cession of Alaska*, „American Historical Review”, t. 48, z. 3: 521-531.
- Nichols, I.C. (1967), *The Russian Ukase and the Monroe Doctrine: A Re-Evaluation*, „Pacific Historical Review”, t. 36, nr 1: 13–26.
- Nilsen, T. (2017), *Kommersant: Russia lists Norway's Svalbard policy as potential risk of war*, „The Barents Observer”, 4 .10., <https://thebarentsobserver.com/en/security/2017/10/kommersant-russia-lists-norways-svalbard-policy-potential-risk-war> (dostęp: 02.01.2023).
- Nilsen, T. (2022), *Full speed ahead in rearmament of the Kola Peninsula, Shoigu told military commanders*, „The Barents Observer”, 21 .04., <https://thebarentsobserver.com/en/security/2022/04/full-speed-ahead-rearmament-kola-peninsula-shoigu-told-military-commanders> (dostęp: 24.06.2022).
- Numminen, L. ([2011]), *A History and Functioning of the Spitsbergen Treaty*, [w:] *The Spitsbergen Treaty: Multilateral Governance in the Arctic*, red. D. Wallis i S. Arnold, [Helsinki] (Arctic Papers, 1).

- Office of the Prime Minister (2022), *Norway strongly condemns Russian attacks*, „Government.no”, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-strongly-condemns-russian-attacks/id2902211/> (dostęp: 02.01.2023).
- Østhagen, A. (2018), *Managing Conflict at Sea: The Case of Norway and Russia in the Svalbard Zone*, „Arctic Review on Law and Politics”, t. 9, s. 100–123.
- Østhagen, A., Jørgensen; A.-K. i Moe, A. (2020), *The Svalbard Fisheries Protection Zone: How Russia and Norway Manage an Arctic Dispute*, „Arctic and North”, nr 40: 150–168.
- Oświadczenie rządowe w sprawie przystąpienia Polski do traktatu dotyczącego Spitsbergenu, podpisanego w Paryżu dnia 9.02.1920 r. (1931), <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/traktat-dotyczacy-spitsbergu-paryz-1920-02-09-16777854> (dostęp: 19.01.2023).
- Павленко, О. (2022), *МИД России вызвал временную поверенную в делах Норвегии из-за ситуации с сухопутными поставками на Шпицберген*, „Коммерсантъ”, 29.06., <https://www.kommersant.ru/doc/5435927> (dostęp: 19.01.2023).
- Pedersen, T. (2009), *Denmark's Policies Toward the Svalbard Area*, „Ocean Development & International Law”, t. 40, nr 4: 319–332.
- Petrov, A.I. (2015), *The Activity of the Russian-American Company on the Eve of the Sale of Alaska to the United States (1858–67)*, „Russian Studies in History”, t. 54, nr 1: 61–90.
- Pew Research Center (2014), *Adults in Alaska: Religious Composition of Adults in Alaska* [w:] *Religious Landscape Study*. (Religion & Public Life), <https://www.pewresearch.org/religion/religious-landscape-study/state/alaska/> (dostęp 30.01.2023)
- „Polska Agencja Prasowa” (2022), *Rosyjska Duma zagroziła USA. Łupem ma być Alaska*, 6 lipca, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1282730%2Crosyjska-duma-zagrozi-la-usa-lupem-ma-byc-alaska.html> (dostęp: 02.01.2023).
- „Reuters Media” (2022a), *Arctic Council in upheaval over Russia as climate change transforms region*, 3.03., <https://www.reuters.com/world/arctic-council-countries-halt-meetings-over-russias-invasion-ukraine-2022-03-03/> (dostęp: 24.06.2022).
- „Reuters Media” (2022b), *Norway to send weapons to Ukraine, in change of policy*, 28.02., <https://www.reuters.com/markets/europe/norway-send-weapons-ukraine-change-policy-2022-02-28/> (dostęp: 02.01.2023).
- “РИА Новости” (2022), *Захарова завершила дискуссию с журналистом CNN по Украине шуткой про Аляску*, 15.06., <https://ria.ru/20220615/alyaska-1795496382.html> (dostęp 06.03.2023).
- Riviere, N. de (2022), *Russia is isolated, more than ever, and its lies fool no one*, Permanent Mission of France to the United Nations in New York, <https://onu.delegfrance.org/russia-is-isolated-more-than-ever-and-its-lies-fool-no-one> (dostęp: 10.01.2023).
- Rosen, K. R. (2022), *A Battle for the Arctic Is Underway. And the U.S. Is Already Behind*, „Politico”, 12.12., <https://www.politico.com/news/magazine/2022/12/17/climate-change-arctic-00071169> (dostęp: 11.03.2023)
- Rosen, Y. (2022), *Arctic leaders gathered in Anchorage ponder a path forward without Russia*, „Arctic Today”, 14.04., <https://www.arctictoday.com/arctic-leaders-gathered-in-anchorage-ponder-a-path-forward-without-russia/> (dostęp: 24.06.2022).
- Roth A. (2022), *Putin compares himself to Peter the Great in quest to take back Russian lands*, „The Guardian” 10.06., <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/10/putin-compares-himself-to-peter-the-great-in-quest-to-take-back-russian-lands> (dostęp 06.03.2023)
- Rozmus, D. (2017), *Traktat svalbardzki – wykorzystane szanse?*, „Roczniki Administracji i Prawa”, nr 17: 269–287.

- Rupar, T. (2014), *Putin indicates he is not planning on taking over Alaska*, „Washington Post”, 17 .04., <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/04/17/putin-says-hes-not-planning-on-taking-over-alaska/> (dostęp: 11.03.2023)
- Sarotte, M. E. (2010), *Not One Inch Eastward? Bush, Baker, Kohl, Genscher, Gorbachev, and the Origin of Russian Resentment toward NATO Enlargement in February 1990*, „Diplomatic History”, t. 34, nr 1: 119-140.
- Schaller, B. (2019), *The Forgotten Spirit of Gorbachev*, „Arctic Yearbook” 2019, s. 1–2
- Service, R. (2019), *Kremlin Winter: Russia and the Second Comming of Vladimir Putin*, London: Pan McMillan (Kindle e-book)
- Seward, W.H. (1867), *Doc. 338, to Eduard A. Stoeckl*, [w:] *Papers Relating to the Foreign Affairs, Accompanying the Annual Message of the President to the Second Session of the Fortieth Congress, 1867*. Washington: United States Government Printing Office.
- Smith-Peter, S. (2015), *Russian Colonization in North America*, „Russian Studies in History”, t. 54, nr 1: 1–4.
- Soroka, G. (2022), *A Reluctant Arctic Power No More? The United States’ Evolving Engagement with the High North*, [w:] *Arctic Fever: Political, Economic & Environmental Aspects*, red. A. Likhacheva, Singapore: Springer Nature: 193–240.
- Squires, N. (2022), *Tolstoy’s great-great-grandson boasts of his ancestor „slaughtering” British troops in Crimea*, „The Telegraph”, 4.05., <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/05/04/tolstoys-great-great-grandson-boasts-ancestor-slaughtering-troops/> (dostęp: 02.01.2023).
- Staalesen, A. (2022), *Top Russian legislators question Norwegian sovereignty over Svalbard*, „The Barents Observer”, 29.06., <https://thebarentsobserver.com/en/life-and-public/2022/06/top-russian-legislators-question-norwegian-sovereignty-over-svalbard> (dostęp: 19.12. 2022).
- Staalesen, A. (2023), *Waging energy war, Gazprom saw production slump 20 percent*, „The Barents Observer”, 2 .01., <https://thebarentsobserver.com/en/industry-and-energy/2023/01/raging-energy-war-gazprom-saw-production-slump-20-percent> (dostęp: 25.01.2023).
- Stanovaya, T. (2020), *The Putin Regime Cracks*, “Carnegie Endowment for International Peace”, 7.05., <https://carnegieendowment.org/2020/05/07/putin-regime-cracks-pub-81726?fbclid=IwAR3zjybue-BzEfVGIzOt2mfZDPxdQRDhotFpodsHMxWLSjNBa6ABiIC7iJK8> (dostęp 08.03.2023).
- Stoeckl, E.A. (1867), *Doc. 340, to William H. Seward* [w:] *Papers Relating to the Foreign Affairs, Accompanying the Annual Message of the President to the Second Session of the Fortieth Congress, 1867*. Washington: United States Government Printing Office.
- „swissinfo.ch” (2022), *Russian oligarch’s holiday home blocked in Switzerland*, 13.05., <https://www.swissinfo.ch/eng/multimedia/russian-oligarch-s-holiday-home-blocked-in-switzerland/47584946> (dostęp: 02.01.2023).
- „TASS” (2017), *Arctic has no potential for any conflict, says Lavrov*, 11.05.2017, <https://tass.com/politics/945543> (dostęp 13.12.2022)
- „TASS” (2019), *Investments in Russian economy in Arctic to exceed \$86 bln until 2025*, 29.03., <https://tass.com/economy/1051080> (dostęp: 25.01.2023).
- „TASS” (2022a), *Medvedev says enemies of Russia will go all the way to ruin its economy*, 14.06., <https://tass.com/economy/1464731> (dostęp: 27.01. 2023).
- „TASS” (2022b), *Russian ambassador to US warns Arctic Council against making decisions without Moscow*, 9.06., <https://tass.com/politics/1462561> (dostęp: 24.06.2022).
- „TASS” (2022c), *Russian senator slams Norway’s blockage of Russian goods to Spitsbergen*, 29.06., <https://tass.com/politics/1473169> (dostęp: 27.01. 2023).
- Taylor, B. (2018), *The Code of Putinism*, New York: Oxford University Press.

- The Demographic Statistical Atlas of the United States* (2018a), *Ancestry in Alaska*, 4 września, <https://statisticalatlas.com/state/Alaska/Ancestry> (dostęp: 29.01.2023).
- The Demographic Statistical Atlas of the United States* (2018b) *Languages in Alaska*, 4 września, <https://statisticalatlas.com/state/Alaska/Languages> (dostęp: 29.01.2023).
- The Demographic Statistical Atlas of the United States* (2018c), *National Origin in Alaska*, 4 września, <https://statisticalatlas.com/state/Alaska/National-Origin> (dostęp: 29.01.2023).
- „The Moscow Times” (2022), *Russian House Speaker Threatens to „Take Back” Alaska*, 7 lipca, <https://www.themoscowtimes.com/2022/07/07/russian-house-speaker-threatens-to-take-back-alaska-a78230> (dostęp: 19.12.2022).
- Tiller, R. i Nyman, E. (2015), *Having the cake and eating it too: To manage or own the Svalbard Fisheries Protection Zone*, „Marine Policy”, t. 60: 141–148.
- Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen* (1920), World Legal Information Institut: League of Nations Treaty Series, LNTSer 40; 2 LNTS 7, <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/LNTSer/1920/40.html> (dostęp: 27.01.2023).
- Treaty with Russia* (1867), Library of Congress, *A Century of Lawmaking for a New Nation: U.S. Congressional Documents and Debates, 1774–1875*, 30.03., <https://memory.loc.gov/cgibin/ampage?collId=llsl&fileName=015/llsl015.db&recNum=572> (dostęp 2.01.2023).
- UN News (2022), *BREAKING. The UN General Assembly adopted a resolution that condemns Russia’s “illegal so-called referendums”...*, „Twitter”, 12.10., https://twitter.com/UN_News_Centre/status/1580290964165341185?s=20&t=fmqtwn6KfVuAihghSQ5duQ (dostęp: 10.01.2023).
- Veniaminov, I., Nichols, R. i Croskey, R. (1972), *The Condition of the Orthodox Church in Russian America*, „The Pacific Northwest Quarterly”, t. 63, nr 2: 41–54.
- Vinkovetsky, I. (2014), *Russian America: An overseas colony of a continental empire, 1804–1867*, Oxford: Oxford University Press.
- Wheeler, M.E. (1971), *Empires in conflict and cooperation: The „Bostonians” and the Russian-American Company*, „Pacific Historical Review”, t. 40, nr 4: 419–441.
- Woodrow Wilson Center (2022), *Nordic Security Perspectives in the Arctic*, <https://www.youtube.com/watch?v=O5pYOSrd370&t=2468s> (dostęp: 24.06.2022).
- Zaremba, J. (2022), *Moskwa oskarża Norwegię o blokadę dostępu do Svalbardu. Zapowiada „odwet”*, „Wirtualna Polska”, 29.06., <https://wiadomosci.wp.pl/moskwa-oskarza-norwegie-o-blokade-dostepu-do-svalbardu-zapowiada-odwet-6785052804639296a> (dostęp: 02.01.2023).
- Ziegler, C. (2006), *The Russian Diaspora in Central Asia: Russian Compatriots and Moscow’s Foreign Policy*, „Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization”, t. 14, nr 1: 103–126.
- Znamenski, A.A. (2009), *History with an Attitude: Alaska in Modern Russian Patriotic Rhetoric*, „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas”, t. 57, nr 3: 346–373.

Dr Przemysław Piotr Damski, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki (ppdamski@gmail.com)

Słowa kluczowe: Arktyka, Rosja, Stany Zjednoczone, Norwegia, zakup Alaski, traktat svalbardzki, dezinformacja, prawo międzynarodowe, szkoła angielska SM

Keywords: Arctic, Russia, United States, Norway, Alaska purchase, Svalbard Treaty, disinformation, international law, English School of IR

ABSTRACT

This article examines the rise of Russian public claim to Alaska in the US, challenging Norwegian sovereignty over Svalbard. Both cases are analyzed in light of the theoretical framework of the English school of international relations, which presupposes that the international community is governed by treaty provisions and norms of conduct, as well as principles and values shared by its members.

For this reason, the main part of the article focuses on the analysis of the treaty provisions and their implementation. Based on this, it was concluded that the rhetoric towards Alaska and Svalbard adopted by the Russian government represents Russia's departure from the norms and principles constituting the Arctic regime (the so-called exceptionalism) and the implementation in the High North of foreign policy tools which, although typical for the Kremlin in other parts of the world, have not yet been applied in the Arctic.

Then, in accordance with the theoretical presumptions of the English school of international relations, it was verified whether the Russian policy in the Arctic in these cases violated the principles underlying the particularity of the region established within the framework of the Arctic international society.

NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI

ul. Mostowa 27, 61-854 Poznań

tel. +61 852 28 54

fax +61 852 49 05

e-mail: wydawnictwo@iz.poznan.pl

Karol Janoś, Agata Kałabunowska,
Jadwiga Kiwerska, Tomasz Morozowski (red.)

Interesy – wartości – kompromisy. Polityka zagraniczna Niemiec w erze Angeli Merkel

Seria: Studium Niemcoznawcze nr 99

ISBN 978-83-66412-39-2

Poznań 2022, 445 ss.

Głównym celem opublikowanej monografii jest dokonanie oceny działań kanclerz Angeli Merkel na polu niemieckiej polityki zagranicznej. Analizując różne pola i kierunki zewnętrznej aktywności Niemiec w latach 2005-2021, starano się rozstrzygnąć, czy i jak zmieniła się w tym czasie ich rola zarówno w Europie, jak i w wymiarze globalnym.

Zastanawiano się, jaki był w tym udział kanclerz Merkel, mającej szerokie kompetencje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki zagranicznej. Czy skala i charakter zaangażowania Niemiec na arenie międzynarodowej odpowiadały potencjałowi państwa niemieckiego oraz czy były one adekwatne do oczekiwań i potrzeb społeczności międzynarodowej? W jakim stopniu czynnikiem wpływającym na niemiecką politykę zagraniczną było przywiązanie do wartości, a w jakim stopniu – żywotne interesy Niemiec? Na te i inne pytanie czytelnik znajdzie interesujące odpowiedzi podczas lektury prezentowanej książki.